

Chill mit Deutsch!

Program nauczania języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej dla klas IV - VI. Autorstwa: Iwony Breguły – Hanysek, Małgorzaty Paszkowiak i Barbary Chyłka.

Informacje o autorkach programu:

Iwona Breguła – Hanysek

- absolwentka Wyższej Szkoły Lingwistycznej w Częstochowie (filologia germańska) oraz na Uniwersytecie Śląskim (pedagogika - edukacja wczesnoszkolna) w Katowicach Filia w Cieszynie,
- nauczycielka dyplomowana z 20- letnim stażem pracy w różnych typach szkół, obecnie nauczycielka języka niemieckiego jako języka obcego nowożytnego oraz jako języka mniejszości narodowej w Zespole Szkolno -Przedszkolnym w Miedarach,
- współautorka Programu nauczania języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej dla I etapu edukacyjnego "Ab in die Kinderwelt",
- członkini Polskiego Stowarzyszenia Nauczycieli Języka Niemieckiego w Katowicach
- doradca ds. dwujęzyczności w województwie śląskim.

Barbara Chyłka

- absolwentka Uniwersytetu Opolskiego (katechetyka i historia), Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych TWP (filologia germańska), Kursu kwalifikacyjnego w zakresie zarządzania oświatą,
- nauczycielka dyplomowana z 15 - letnim stażem pracy w różnych typach szkół, obecnie nauczycielka religii, języka niemieckiego jako mniejszości, języka obcego nowożytnego i historii w opolskiej szkole podstawowej,
- współautorka Zmodyfikowanego Programu nauczania języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej dla klas VII- VIII,
- członkini Polskiego Stowarzyszenia Nauczycieli Języka Niemieckiego w Opolu,
- doradca ds. dwujęzyczności w województwie opolskim.

Małgorzata Paszkowiak

- absolwentka Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych w Zabrze oraz na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach (filologia germańska),
- nauczycielka dyplomowana z 10- letnim stażem pracy w różnych typach szkół, obecnie nauczyciel języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej w Szkole Podstawowej nr 16 w Zespole Szkolno-Przedszkolnym nr 2 w Tarnowskich Górach,
- współautorka Programu nauczania języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej dla I etapu edukacyjnego "Ab in die Kinderwelt",
- członkini Polskiego Stowarzyszenia Nauczycieli Języka Niemieckiego w Katowicach.

Wszystkie autorki uczestniczyły w licznych szkoleniach, warsztatach oraz seminariach metodycznych z zakresu nauczania języka niemieckiego zarówno w kraju jak i za granicą. To pasjonatki i propagatorki nauczania języka niemieckiego oraz prelegentki prowadzące warsztaty dydaktyczne dla innych nauczycieli.

Wstęp

- 1. Ogólna charakterystyka programu i warunki jego realizacji**
- 2. Cele kształcenia i wychowania języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej**
- 4. Treści nauczania**
 - 4.1. Zakres tematyczny**
 - 4.2. Proponowane teksty kultury i kryteria ich doboru**
- 5. Procedury osiągania celów kształcenia i wychowania**
 - 5.1. Metody pracy**
 - 5.2. Formy pracy**
- 6. Sprawdzanie osiągnięć uczniów**
- 7. Proponowane kryteria oceny**
- 8. Przewidywane osiągnięcia uczniów po zakończeniu nauki języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej w klasach IV -VI szkoły podstawowej**
- 9. Ewaluacja**

Bibliografia

Wstęp

Szanowni nauczyciele, program dla klas IV - VI, jest programem powstałym na bazie podstawy programowej kształcenia ogólnego do szkoły podstawowej w zakresie nauczania języka niemieckiego jako mniejszości z roku 2017.

Program napisały nauczycielki aktywne przy Polskim Stowarzyszeniu Nauczycieli Języka Niemieckiego (PSNJJN – oddział w Katowicach i Opolu). Został on opracowany zgodnie z wymogami obowiązujących przepisów prawa oświatowego.

Mamy nadzieję, iż będzie on inspiracją i pomocą w pracy nauczycieli języka niemieckiego jako języka mniejszości.

1. Ogólna charakterystyka programu i warunki jego realizacji

Program przewidziany jest na 3 godz. tygodniowo w klasach IV - VI, (96 godzin na rok) II etapu edukacyjnego. Udział w lekcjach języka mniejszości narodowej odbywa się zasadzie dobrowolności, na wniosek rodzica/ rodziców.

Zajęcia te pozwalają na poznanie dziedzictwa kulturowo-językowego tj. bogactwa tekstów kultury, literatury i materiałów realioznawczych obszaru niemieckojęzycznego.

Uczniowie zostaną zaopatrzeni w umiejętności i kompetencje związane z selekcjonowaniem informacji na tematy związane z historią, geografią również w odniesieniu do rodzimej kultury, o czym wspomina niejednokrotnie najnowsza podstawa programowa.

W programie języka niemieckiego jako języka mniejszości, prezentujemy Państwu materiał zawierający wybór:

- zakresów tematycznych,
- polecanych metod oraz technik nauczania,
- różnorodnych form socjalnych,
- literatury dydaktycznej.

Treści niniejszego programu są inne, niż obowiązujące w nauczaniu języka niemieckiego jako języka obcego. Podobieństwa można zauważyć na poziomie kompetencji komunikacyjnych. Różnice z kolei dotyczą minimum programowego w zakresie realioznawstwa oraz pogłębiania wiedzy z zakresu dziedzictwa narodowego i etnicznego wymaganego w nauczaniu języka mniejszości.

Nauczyciele powinni samodzielnie dobierać materiał, uwzględniając:

- umiejętności, kompetencje językowe i możliwości uczniów, co wpłynie na dobór i opracowanie tematów lekcyjnych,
- indywidualizację pracy z uczniami, co wiąże się z doбором trudności zadań językowych, co z kolei decydować będzie o doborze metod i form pracy z grupą uczących się,
- autorki niniejszego programu pod pojęciem dziedzictwa niemieckojęzycznego rozumieją całą, szeroko definiowaną kulturę niemieckojęzyczną (zgodnie z metodyczno-dydaktyczną zasadą nauczania realioznawstwa krajów D-A-CH-L w ramach kursów języka niemieckiego, jako obcego) i nie ograniczają tego terminu wyłącznie do Niemiec,

- w szczególności temat mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce i Europie, szacunek do własnego dziedzictwa narodowego lub etnicznego, rozwój i podtrzymywanie tożsamości narodowej i tradycji kraju ojczystego.

Ważną kwestią jest, aby nauczyciele rozpoczynając swoją pracę z grupą uczniów zdiagnozował na początku roku szkolnego, na jakim poziomie językowym jest dana grupa, tak aby odpowiednio dobrać adekwatne treści i metody pracy umożliwiając zrealizowanie wymagań omówionych w podstawie programowej. Program nauczania oparty jest na podstawach prawnych MEN, odpowiada wymogom nowej podstawy programowej oraz jest zgodny z Europejskim Systemem Opisu Kształcenia Językowego.

Podstawy prawne:

- USTAWA z dnia 14 grudnia 2016 r. wprowadzająca Prawo oświatowe (Dz. U. z 2016 r., poz. 60 i 949). Obowiązuje od dnia 11 stycznia 2017 r.
- USTAWA z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz. U. z 2017 r., poz. 59 i 949) Obowiązuje od dnia 1 września 2017 r.
- USTAWA z dnia 30 maja 2014 r. o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym oraz ustawy o działach administracji rządowej (Dz. U. 2014 nr 0 poz. 829).
- ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej. PODSTAWA PROGRAMOWA KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA SZKÓŁ PODSTAWOWYCH.
- ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ z dnia 14 listopada 2007 r. szczegółowo określające sposób organizacji zajęć służących podtrzymaniu tożsamości narodowej i językowej mniejszości narodowych w Polsce (Dz. U. 2014 poz. 263)
- ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ z dnia 10 czerwca 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych (Dz. U. 2015, poz. 843 z późn.zm.)
- ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ z dnia 1 marca 2017 r. w sprawie dopuszczenia do użytku szkolnego podręczników (Dz. U. 2017, poz. 481).
- Europejski System Opisu Kształcenia Językowego.

2. Cele kształcenia i wychowania języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej

Podstawa programowa z 2017 r. zakłada w wymaganiach ogólnych przede wszystkim świadomą znajomość własnego dziedzictwa narodowego lub etnicznego poprzez:

- ✓ zaznajomienie się z podstawowymi utworami i tekstami kultury, które są ważne dla podtrzymania poczucia własnej tożsamości narodowej lub etnicznej,
- ✓ zaznajomienie się z faktami historycznymi ważnymi dla mniejszości narodowej lub etnicznej w odniesieniu do historii rodzimej,
- ✓ zaznajomienie się z ważnymi elementami kultury,
- ✓ zaznajomienie się z istotnymi faktami życia społecznego, zwłaszcza w odniesieniu do społeczności lokalnej.

W ramach kształcenia językowego uczeń:

- ✓ rozumie wartość języka ojczystego w kształtowaniu tożsamości narodowej i braniem za nie odpowiedzialności,
- ✓ poznaje pojęcia potrzebne do opisywania języka jako narzędzia służącego do komunikacji,
- ✓ kształci umiejętności i kompetencje związane z porozumiewaniem się zwłaszcza w obszarze: słuchania, mówienia, pisanie i czytania w konkretnych sytuacjach,
- ✓ rozwija zwłaszcza umiejętności związane z zasadami poprawności językowej.

W ramach kształcenia literackiego i kulturowego uczeń:

- ✓ rozwija kompetencje interpretacyjne tekstów literackich i kultury,
- ✓ umiejętnie analizuje wybrane utwory literackie,
- ✓ rozumie wartości o charakterze narodowym i uniwersalnym,
- ✓ chętnie uczestniczy w wydarzeniach kulturalnych.

W ramach tworzenia wypowiedzi uczeń:

- ✓ umiejętnie rozwija swoje wypowiedzi w różnych formach,
- ✓ kształci umiejętności związane z wypowiedziami ustnymi tj. recytacją, interpretacją i wygłaszaniem tekstów o charakterze głosowym,
- ✓ doskonalą swoją dykcję i emisję głosem,
- ✓ rozwija umiejętności związane z zasadami retoryki i argumentacji,
- ✓ potrafi tworzyć wypowiedzi pisemne,
- ✓ potrafi formułować i wyrażać swoje zdanie i opinię,
- ✓ zna i stosuje zasady związane z tworzeniem wypowiedzi pisemnej z uwzględnieniem zasad edycji oraz poprawności tekstu.

4. Treści nauczania

Treści nauczania to zbiór podstawowych umiejętności i wiadomości przewidziany do opanowania przez ucznia na danym etapie edukacyjnym, zgodny z obowiązującą podstawą programową. Proces selekcjonowania i wyboru poszczególnych treści kształcenia powinien

być skorelowany z rzeczywistymi sytuacjami z życia codziennego dziecka, uwzględniać jego rozwój psychofizyczny oraz rozwijać kreatywność i potrzebę aktywnego uczestniczenia w procesie dydaktycznym.

Uczeń, realizując program nauczania języka mniejszości narodowej, powinien opanować określone treści w zakresie kształcenia literackiego, kulturalnego oraz w zakresie regionalizmu wraz ze znajomością faktów z życia tejże mniejszości w odniesieniu do historii Polski.

Uczeń:

- zna wybrane utwory literackie oraz teksty kultury niemieckich i śląskich pisarzy i poetów,
- zna wybrane niemieckie i regionalne baśnie, legendy, opowiadania, utwory poetyckie,
- zna fragmenty niemieckojęzycznej i rodzimej literatury dziecięcej,
- rozpoznaje niemiecki i regionalny repertuar muzyczny (piosenki, utwory niemieckich kompozytorów),
- bierze udział w różnych konkursach podtrzymujących poczucie tożsamości narodowej np. konkursy muzyczne, recytatorskie, teatralne, literackie lub realioznawcze,
- posiada podstawową wiedzę realioznawczą o krajach niemieckojęzycznych, a także historii i kulturze swojej miejscowości i swojego regionu,
- ma podstawową wiedzę o mniejszości narodowej w Polsce, jej prawach i obowiązkach,
- potrafi przedstawić podstawowe fakty z życia mniejszości narodowej zamieszkującej jego teren i znaleźć je w Internecie,
- zna zwyczaje i obrzędy związane z uroczystościami, świętami obchodzonymi zarówno w krajach niemieckojęzycznych, jak i w regionie,
- wyszukuje w Internecie najważniejsze informacje dotyczące tematyki i motywów charakterystycznych dla literatury narodowej.

4.1. Zakres tematyczny

Proponowane zakresy tematyczne ułożone są spiralnie, co zapewnia uczniom możliwość stopniowego poszerzania wiedzy i umiejętności, aż do uzyskania biegłości językowej. Ponadto, rozszerzając ekspozycję poszczególnych zagadnień tematycznych z I etapu edukacji, uczniowie otrzymują szansę uzupełnienia ewentualnych braków odnoszących się do niższego poziomu kompetencji lub utrwalenia kompetencji już nabytych. Należy pamiętać, iż **wybór wykorzystywanych na lekcjach materiałów dydaktycznych leży w gestii nauczyciela.**

Zakres tematyczny realizowany na pierwszym etapie edukacyjnym ¹	Proponowany zakres tematyczny realizowany na drugim etapie edukacyjnym
1) Ja i moje otoczenie - przedstawianie się, przywitania i pożegnania - rodzina i przyjaciele - liczby - wygląd - popularne zawody - moje zwierzątko	1) Ja i moje otoczenie - rodzina: rodzice, rodzeństwo, krewni, stopień pokrewieństwa i drzewo genealogiczne - cechy charakteru i wyglądu, opis postaci - uczucia i odczucia, pierwsza miłość - zawody, rodzice i ich praca
2) Czas wolny - hobby, zainteresowania - zabawki - kolory	2) Czas wolny - hobby, zainteresowania i umiejętności - formy spędzania wolnego czasu
3) Mieszkanie - moja miejscowość, - dom, pomieszczenia i meble - czynności wykonywane w domu	3) Mieszkanie - typy i rodzaje domów, mieszkanie - pomieszczenia w domu - wyposażenie domu: meble i sprzęty - opis mojego pokoju - obowiązki domowe
4) Szkoła - czynności w szkole - przybory szkolne - mój kolega, moja koleżanka	4) Szkoła - szkoła: przedmioty, przybory i czynności szkolne - opis przyjaciela /przyjaciółki - oceny szkolne, system szkolnictwa w Niemczech - regulaminy szkolne, obowiązujące zakazy i nakazy w szkole, obowiązki szkolne - imprezy i wycieczki klasowe
5) Życie codzienne - jedzenie i picie, zdrowe odżywianie - przepisy kulinarne - części ciała - zdrowie - ubrania - sklep i zakupy - obowiązki i rutynowe czynności - plac zabaw i zabawy	5) Życie codzienne - posiłki, ulubione dania - zdrowe produkty żywnościowe, piramida żywienia - zdrowy i higieniczny styl życia - u lekarza: dolegliwości, choroby i ich objawy - rodzaje lekarstw i ich zażywanie - wzywianie i udzielanie pomocy - ubiór - części garderoby, trendy modowe - obiekty w mieście i rodzaje punktów usługowych - w restauracji, w sklepie - nakazy i zakazy obowiązujące w mieście i w miejscach publicznych - wady i zalety życia na wsi i w mieście - walory naszej małej ojczyzny

¹ Na podstawie programu nauczania języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej dla I etapu edukacji: „*Ab in die Kinderwelt*”, I. Breguła – Hanysek, K. Król, M. Paszkowiak.

6) Podróżowanie - środki transportu - miejsca gdzie można pojechać - pakowanie walizki	6)Podróżowanie - odczytywanie rozkładu jazdy - zakup biletu - wakacje i urlop, miejsca wypoczynku - w hotelu, pensjonacie, schronisku młodzieżowym - oferty biur podróży (wykorzystanie stron internetowych) - pytanie o drogę
7) Środowisko naturalne - zwierzęta w domu i w zoo - rośliny	7) Środowisko naturalne - świat zwierząt (zwierzęta domowe, leśne, egzotyczne) - na łonie przyrody (na wsi, w lesie, na łące) - ochrona środowiska naturalnego - nakazy i zakazy obowiązujące w parkach narodowych i w zoo
8) Czas - pory roku - miesiące - dni tygodnia - warunki pogodowe	8) Czas - czas zegarowy, pory dnia - rutyna dnia codziennego i podczas weekendu, opis dnia - kalendarz (pory roku i miesiące) - daty i terminy, umawianie się na określoną godzinę - pogoda i klimat
9) Sport - wybrane dyscypliny sportu stosownie do pór roku	9) Sport i aktywność fizyczna - dyscypliny sportowe i sporty ekstremalne - sportowcy krajów niemieckiego obszaru językowego pochodzenia polskiego - drużyny ligi niemieckiej - imprezy i wydarzenia sportowe - sport i rekreacja w czasie wolnym - znane obiekty sportowe w Niemczech i w Polsce
10) Uroczystości rodzinne, tradycje i święta - urodziny - Mikołaj, święta Bożego Narodzenia, Wielkanoc - Dzień Matki, Dzień Ojca, Dzień Babci, Dzień Dziadka - Oktoberfest, Karnawał, Dzień Świętego Marcina - Dzień pieczonego ziemniaka	10)Uroczystości rodzinne, tradycje i święta - zaproszenie na urodziny, przyjęcie i prezenty urodzinowe - Dzień Zjednoczenia Niemiec, Dzień Niepodległości w Polsce - Oktoberfest – dożynki chmielne - Adwent i kiermasze Bożonarodzeniowe - Mikołaj, Boże Narodzenie, Wielkanoc - Trzej Królowie - Karnawał (Weiberfastnacht, Rosenmontag)
11) Świat - nazwy wybranych państw i narodowości - wybrane święta religijne i świeckie w różnych krajach	11)Świat - wybrane miasta i miejsca warte zobaczenia (projekty)

12) W świecie fantazji - wybrane bajki i baśnie - malarstwo, wybrane dzieła artystów, np. Hundertwasser, P. Klee, F. Marc, R. Wachtmeister	12) Sztuka, literatura i rozrywka - w kinie i w świecie filmu, np. baśnie braci Grimm, film Janoscha: „Oh, wie schön ist Panama”, fragmenty filmu „Good bye Lennin” - w muzeum, w teatrze, na wystawie - znani artyści i ich dzieła, np. P. Hundertwasser, P. Klee, F. Marc, Moltke, Myrtek - na koncercie: klasyka i współczesność, - znani kompozytorzy i wykonawcy np. Beethoven, Bach, Strauss, Wagner - twórcy literatury i ich dzieła, np. Janosch, H. Heine, J. von Eichendorff, E. Kastner, C. Funke - rodzima i niemieckojęzyczna prasa dziecięca i młodzieżowa - reklama telewizyjna i radiowa
13) W świecie książki i techniki - fragmenty książek dla dzieci w formie papierowej, elektronicznej (ebooki i audiobooki) - e-czasopisma - wykorzystywanie TIK na zajęciach – ćwiczenia interaktywne online lub offline	13) Technika i nauka - Internet, e-mail, wyszukiwanie informacji - telefon, udzielanie i uzyskiwanie informacji telefonicznych, sms-y - portale społecznościowe - radio i telewizja: programy telewizyjne i audycje radiowe - rodzima i niemieckojęzyczna prasa dziecięca i młodzieżowa - niemieckie marki samochodowe - wynalazki - wyrażanie swojej opinii nt. techniki i nauki
14) Realizacja - mapa i flaga Niemiec oraz innych krajów niemieckojęzycznych - prezentacja wybranych miast i ciekawych miejsc w Niemczech - Piłka nożna – Sport narodowy - Jedzenie – niemiecka kuchnia - niemiecka muzyka - niemiecka twórczość literacka i filmowa, na przykładzie wybranych Baśni Braci Grimm, dzieł H. Heine, P. Härtlinga, Janoscha, E. Kästnera, itp. - święta (Martinstag, Herbstferien, etc)	14). Realizacja krajów niemieckojęzycznych w odniesieniu do kultury rodzimej - kraje niemieckojęzyczne i ich stolice - położenie i krainy geograficzne - struktury administracyjne - historia Niemiec i regionu - najważniejsze wydarzenia, bohaterowie i symbole narodowe
15) Regionalizm Moja „mała ojczyzna” - moje miejsce zamieszkania - ciekawostki, legendy związane z okolicą, w której mieszkam - zabytki historyczne i przyrodnicze mojego regionu - zwyczaje i tradycje w moim regionie	15) Regionalizm - moja „Mała ojczyzna” - położenie, geografia, struktury administracyjne, historia - kuchnia regionalna - moje miejsce w Europie - regionalni twórcy i ich dzieła

4.2. Proponowane teksty kultury i kryteria ich doboru

Nauka języka niemieckiego jako mniejszości narodowej to nie tylko przyswojenie słownictwa, wymowy, struktur gramatycznych i umiejętności pisania, ale także poznanie kultury i tradycji Niemiec. Uczeń powinien oprócz opanowania kompetencji językowej i komunikatywnej przyswoić sobie również kompetencję kulturową. Ma ona charakter interdyscyplinarny, gdyż odnosi się do wielu dziedzin naukowo-artystycznego dorobku narodu, którego język jest przedmiotem nauki – stąd konieczność wykorzystywania podczas lekcji tekstów kultury.

Używając zwrotu “teksty kultury” mamy na myśli wszystkie teksty literackie, publicystyczne, popularnonaukowe, źródła historyczne oraz dzieła sztuki, malarstwa, grafiki, architektury, rzeźby i fotografii.

Kryteria doboru tekstów kultury /źródłowych powinny:

- ✓ być dopasowane do nauczanej grupy i uwzględniać jej wiek oraz poziom umiejętności językowych;
- ✓ dotyczyć krajów niemieckojęzycznych i wspierać rozwój poczucia własnej tożsamości kulturowej, historycznej, czy narodowej;
- ✓ wspierać uczenie się oraz poznawanie zwyczajów i obyczajów mniejszości niemieckiej;
- ✓ poruszać aktualną tematykę dotyczącą krajów niemieckojęzycznych, w tym również w odniesieniu do ogólnej sytuacji w świecie.

Przykłady wierszy okolicznościowych:

Helme Heine „Der Hase mit der roten Nase“

Johannes Trojan „Die Wohnung der Maus“, „Ausflug“

Heinrich Seidel: „Der Schaukel“, „Frühling“

H. Bornemann „September“

Victor Blüthgen: „Schlechtes Wetter“

Joseph von Eichendorff „Weihnachten“, „Mondnacht“

J. Guggenmos „Die Tiere machen Karneval“

Paula Dehmel: „Has , Has, Osterhas“

Monika Minder: „Lilla Schmetterling“, „Dein Lächeln“.

Przykładowe książki:

Janosch: „Oh, wie schön ist Panama“, „Post für den Tiger“, „Komm, wir finden einen Schatz“, „Bärendgeschichten“

Anette Weber: „Warum seid ihr so gemein zu dem?“, „Ein verrückter Sommer“

Legendy regionalne, np. M. Zalewska-Zemła „Baśnie śląskie Schlesische Märchen”
Monika i Sebastian Rosenbaum: „Górny Śląsk. Oberschlesien. Atlas für Kinder“
Baśnie braci Grimm i ich porównanie do polskich baśni i legend
Seria: „Lesedetektive”
Leo Lionni „Federick: , „Swimmy”
C. Cave, Ch. Riddell „Irgendwie Anders“
Helme Heine „Freunde“
Erich Kästner „Das fliegende Klassenzimmer“
Halina Wachowska „Sagen und Legenden der DACHL-Länder“, „Erfindungen aus den DACHL-Ländern“
Ewa Książek - Kempa, Ewa Wieszczezyńska „Rund um das Schuljahr“
Klose „Geheimnisvolles Oppelner Land - eine Entdeckungsreise mit Bobby und Molly“
Gabriela Pampuch „Übungsmaterial zu dem Comic von Artur Klose Geheimnisvolles“
„Oppelner Land eine Entdeckungsreise mit Bobby und Molly“
Peter Gallwitz „Schlesische Gebiete kennen lernen“

Gazety i czasopisma

Keks, Deutsch Aktuell, Vitamin DE, Lingo.

Strony internetowe

<https://www.schule.at/portale/deutsch-als-zweitsprache-und-ikl.html>
<https://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/pl>
<http://www.segu-geschichte.de/>
<http://www.sprachspielspass.de>
<http://www.annette-weber.com/unterrichtsmaterial.html>
<https://www.wasistwas.de>
www.deutschunddeutlich.de
www.medienwerkstatt-online.de/lws_wissen/
www.planet-wissen.de
<https://www.planet-schule.de/>
<https://www.juma.de/>
<https://www.dialektkarte.de/>
<http://www.lehrerweb.at/materials/gs/be/webs/hundertwasser/index.html>
<http://ichlernedeutsch-deutsch.blogspot.com/>
<https://www.grundschule-arbeitsblaetter.de/>
<https://fraulocke-grundschultante.de/>
<https://ideenreise-blog.de/>
<https://deutschmusikblog.de/>
<https://www.dw.com/de/deutsch-lernen/das-deutschlandlabor>
www.kopiervorlage.com

Filmy, bajki, filmiki z You Tube:

Film: „Oh, wie schön ist Panama“

<https://www.youtube.com/watch?v=9O4Jw4c45mY>

Freizeit (Filme mit Untertiteln)

https://www.youtube.com/watch?v=fb6S7KTdc_Y

https://www.youtube.com/watch?v=fb6S7KTdc_Y

Osterfilm:

„Helma legt los“

<https://www.youtube.com/watch?v=7rraSBxm4PM>

Weihnachtsfilme:

„Ein ungewöhnlicher Gast“

https://www.youtube.com/watch?v=yKLDCdS_eCs

„Zwei Euro für den Weihnachtsmann“

<https://www.youtube.com/watch?v=ha4BPP3pnNM>

„Osterhase rettet Weihnachten“

<https://www.youtube.com/watch?v=z5P6YNRgfSY>

Seria: Märchen für Kinder - Gute Nacht Geschichten np.

„Schneewittchen“ <https://www.youtube.com/watch?v=m90nSpAM5Dg>

„Rapunzel“ https://www.youtube.com/watch?v=4eYd_ZpHHWo

„Hänsel und Gretel“ https://www.youtube.com/watch?v=IG0qAy_LEPE

„Rotkäppchen“ <https://www.youtube.com/watch?v=CLrpkz8DISQ>

„Der Wolf und die sieben jungen Geißlein“

https://www.youtube.com/watch?v=M6up7_ZH6O8

Przykłady publikacji dotyczących animacji językowych:

„Łatwiej z niemieckim! Animacje językowe. Einfach mit Deutsch! Sprachanimationen“

„Animacje językowe dla Klubów Odkrywców Niemieckiego. Sprachanimationen für die Entdeckerclubs des Deutschen“

Ulrike Würz „Mehr Spaß mit Deutsch! Die besten Spielideen der Deutsch-Wagen-Tour“,

5. Procedury osiągnięcia celów kształcenia i wychowania

W dobie cywilizacji medialnej, opartej na społeczeństwie informacyjnym i wszechobecności środków masowego przekazu, w nauczaniu języka powinno sięgać się jak najczęściej do metod wykorzystujących środki społecznego komunikowania o szerokim zasięgu, takie jak prasa, radio, telewizja i Internet, a także książka i film stanowiące integralne elementy kultury masowej.

Zajęcia języka niemieckiego jako języka mniejszości różnią się od lekcji języka obcego, gdyż na zajęciach języka mniejszości uczniowie mają więcej możliwości, jeśli chodzi o różnicowanie form pracy np. metoda LDL² jak również poznawanej tematyki, do której zaliczać będziemy m.in. stereotypy, typowe potrawy, święta, piłka nożna i drużyny ligi niemieckiej, niemieckie marki samochodowe, regiony, dialekty, tradycje, zwyczaje, muzyka i muzycy, film, wynalazki itp.

5.1. Metody pracy

Aby lepiej dotrzeć do uczniów program ten powinien być realizowany za pomocą **metod komunikatywnych i aktywizujących**. Różnicowanie metod i form pracy na zajęciach spowoduje, iż uczniowie będą bardziej zainteresowani lekcją. Niewątpliwie interesującą formą jego realizacji może być praca z plakatem, obrazkiem, filmem, piosenką, wykresem, diagramem lub innymi materiałami inspirującymi ucznia do mówienia, pisania, czytania i słuchania.

Inną, równie ciekawą metodą pracy jest **stosowanie gier dydaktycznych**, które rozwijają różne umiejętności językowe tak receptywne jak i produktywne. Swoistym odkryciem metodycznym ostatnich kilku lat jest wykorzystanie gier planszowych na lekcjach języka niemieckiego jako języka mniejszości. Oprócz poszerzania słownictwa i poznawania treści realioznawczych uczniowie uczą się pracy w grupie, czyli nabywają tzw. kompetencje socjalne, które są niezbędne na dzisiejszym rynku pracy. Brak monotonii na lekcji umożliwia nauczycielowi współpracę z chętnym i otwartym uczniem, który powtarza materiał tematyczny oraz rozwiązuje problemy całkowicie podświadomie.

Dzięki zróżnicowaniu procesu dydaktycznego uczeń staje się bardziej kreatywny i z obserwatora staje się współtwórcą zajęć. Jednym ze sposobów pobudzania uczniowskiej kreatywności może być wprowadzanie **elementów dramy na lekcji**. Wpływa to na pobudzenie fantazji, jak również stwarza dogodne sytuacje do stosowania słownictwa wcześniej poznanego.

Istotną kwestią dotyczącą języka mniejszości jest stosowanie materiałów autentycznych odwołujących się do kultury i życia kraju, o którym się uczy. Do takowych materiałów zaliczać będziemy: mapy i plany miast, bilety, znaczki, banknoty, rozkłady jazdy metra i innych środków lokomocji, ogłoszenia, instrukcje obsługi, druki reklamowe, mapy pogodowe, itp. Ważne jest także, aby materiały te zestawiać z rodzimą kulturą ze szczególnym uwzględnieniem dziedzictwa regionu, w którym mieszkamy i żyjemy. Praca z takimi zestawami pomocy może ułatwić odnalezienie się w prawdziwych sytuacjach w czasie pobytu w jednym z krajów niemieckiego obszaru językowego. Duże znaczenie ma także rozbudzanie u ucznia motywacji do czytania oraz rozwijanie umiejętności czytania ze zrozumieniem i pisania własnych tekstów. Czytanie tekstów kultury powinno prowadzić do świadomego i krytycznego ich odbioru, pogłębiać motywację do czytania i przygotowywać do samodzielnego organizowania warsztatu pracy umysłowej. Uczeń powinien nauczyć się analizować teksty, wyszukiwać konkretne informacje, uzupełniać

² LDL - uczenie się poprzez nauczanie. <https://www.ore.edu.pl/2011/04/metoda-ldl-69277954/> (26.08.2018 r.)

brakujące fragmenty, budować wypowiedzi z rozsypanek oraz tworzyć własne teksty, rebusy, krzyżówki, instrukcje lub zagadki.

Zadaniem współczesnej szkoły jest korzystanie z udogodnień i możliwości, jakie daje stosowanie różnorodnych narzędzi technologii informacyjno - komunikacyjnych. Dostępność darmowych aplikacji i platform ułatwia osiągnięcie edukacyjnego sukcesu zarówno uczniom jak i ich nauczycielowi, który tak naprawdę winien przyjąć rolę doradcy, wskazującego drogę tak, aby wychowankowie mogli sami spróbować rozwiązać zaistniały problem.

Z pewnością warto łączyć wiedzę i umiejętności z innych przedmiotów na języku niemieckim jako języku mniejszości, stosując tzw. **metodę CLIL** – czyli zintegrowane nauczanie przedmiotu i języka.

Mając na uwadze fakt, iż nauczanie języka niemieckiego jako języka mniejszości w zakresie osiągnięcia kompetencji komunikacyjnych jest podobne do nauczania języka niemieckiego jako języka obcego, zaleca się stosowanie również pozostałych metod zarówno tradycyjnych jak i niekonwencjonalnych np:

- ✓ metoda kognitywna, zakładającą, że uczący się powinni rozumieć język obcy i tworzyć samodzielnie coraz to nowe zdania na podstawie tzw. kompetencji językowej; aby to osiągnąć, muszą znaleźć się w sytuacji naturalnej, przyswajając język za pomocą prób i błędów,
- ✓ metoda audiowizualna,
- ✓ metoda reagowania całym ciałem TPR (Total Physical Response),
- ✓ metoda stacji.

5.2. Formy pracy

W celu urozmaicenia lekcji, zaleca się stosowanie zróżnicowanych form pracy, dostosowanych do nauczanego materiału.

Mogą to być:

- praca frontalna, zbiorowa;
- praca w grupach;
- praca indywidualna (kierowana przez nauczyciela lub samodzielna);
- **praca projektowa indywidualna lub grupowa** (wykonywana w szkole bądź w domu).

Podczas wybierania form pracy, nauczyciel nie może kierować się jedynie chęcią uatrakcyjnienia zajęć. Wybór ten musi wynikać z rodzaju zadań, jakie uczniowie otrzymują do wykonania oraz celów, które nauczyciel zamierza osiągnąć. Należy więc tak planować każdą lekcję, aby stosowanie różnorodnych form pracy było uzasadnione i sprzyjało efektywnemu uczeniu się.

Preferowaną formą pracy na zajęciach języka niemieckiego jako języka mniejszości jest właśnie projekt edukacyjny, czyli metoda kształtująca wiele umiejętności oraz integrująca wiedzę z różnych dyscyplin, oparta na działaniu zespołu. Uczniowie samodzielnie planują swoje działania, realizują je i oceniają osiągnięte wyniki, które mogą stanowić bazę do różnorodnej prezentacji np.: w formie wystąpienia, publikacji, bloga, gry planszowej lub gry on-line.

Projekt może mieć charakter badawczy, czyli polegać na gromadzeniu porządkowaniu i opracowywaniu informacji lub twórczy. Ta forma dotyczy działania w wybranym środowisku lokalnym, np. w szkole, w przedszkolu, świetlicy lub zaprzyjaźnionej instytucji, a jej celem może być zorganizowanie imprezy, teatryku dla młodszych kolegów, spotkania literackiego z książką, bohaterami literackimi, świadkami czasu, nagranie filmu, spotu, stworzenie przewodnika, ścieżki edukacyjnej, gry miejskiej, itd.

Dzięki takiej formie pracy nauczyciel wspiera u uczniów kompetencje zarówno twarde (m.in. znajomość języka, posługiwanie się TIK), jak i miękkie (np. współdziałanie w grupie, rozwiązywanie problemów i podejmowanie decyzji).

6. Sprawdzanie osiągnięć uczniów

Sprawdzanie osiągnięć uczniów jest stałym elementem procesu nauczania. Dzięki niemu nauczyciel otrzymuje informację zwrotną dotyczącą efektywności jego pracy a uczeń wie na jakim poziomie zdobył wiedzę, co potrafi bardzo dobrze, co powinien jeszcze opanować. Kontrolowanie poziomu zdobytych umiejętności powinno być regularne i dotyczyć tematów omawianych na zajęciach. Uczeń powinien zostać wcześniej poinformowany za co będzie oceniany i w jakiej formie odbędzie się kontrola jego wiedzy.

Język niemiecki jako język mniejszości narodowej jest przedmiotem na który rodzic zapisuje swoje dziecko dobrowolnie, jednakże dziecko uczestniczące w zajęciach z tego języka otrzymuje ocenę, która wliczana jest do średniej ocen i znajduje się na świadectwie wśród przedmiotów obowiązkowych. W związku z powyższym nauczyciel zobowiązany jest do wystawiania ocen cząstkowych, z których wystawia ocenę końcową. Ze względu na specyfikę przedmiotu jakim jest język mniejszości narodowej zaleca się odejście od form kontroli i oceniania typowych dla języka obcego. Regularne przeprowadzanie sprawdzianów pisemnych, testów, kartkówek czy odpytywanie ustne są formami typowymi dla nauczania języka obcego. Nauczyciel uczący języka mniejszości narodowej musi mieć na uwadze fakt, że uczeń zapisany na te zajęcia robi to dobrowolnie, dlatego każda lekcja, nawet ta na której sprawdzamy wiedzę ucznia, powinna być interesująca, zgodna z zasadami neurodydaktyki.

Przykładowe metody oceniania uczniów:

- Wykonanie projektu w grupie lub samodzielnie, w formie multimedialnej lub analogowej;
- Sprawdzanie wiedzy za pomocą dostępnych multimedialnych narzędzi np.: Kahoot, Quizizz, Quizlet, Formularze Google, Learning Apps, Plickers itp.;
- Obserwacja pracy ucznia na lekcjach – oceniamy zaangażowanie i aktywność. Polecaną metodą jest zbieranie przez uczniów pieczątek za aktywność, które w ustalonej ilości stanowią ocenę;
- Metoda stacji: uczniowie sami decydują w jakiej kolejności wykonają zadania. Zaleca się przygotowanie większej ilości zadań, tak aby to uczeń mógł zdecydować, które wybierze. W tej metodzie uczeń dokonuje samooceny i uczy się odpowiedzialności za swój proces nauki;
- Prowadzenie własnego Portfolio językowego, czyli teczki z własnymi pracami i wykonanymi kartami pracy;

- Wypełnienie tabelki osiągnięć np. po zakończonym dziale tematycznym. Uczeń dokonuje refleksji nad własnym procesem nauki. Przykładowa tabela samooceny:

To potrafię...	znakomicie	dobrze	niezbyt dobrze
1. Wymienić części ciała			
2. Zapytać kolegę co mu dolega			
3. Powiedzieć lekarzowi co mi dolega			
4. Kupić lekarstwa w aptece			
5. Napisać sms – a do kolegi/koleżanki z informacją o mojej chorobie			

W przypadku przeprowadzania pisemnych sprawdzianów ocenianie powinno być zgodne z Zasadami Wewnątrzszkolnego Oceniania, które są częścią składową Statutu każdej szkoły.

7. Proponowane kryteria oceny

Ocenę celującą otrzymuje uczeń, który:

- opanował materiał zawarty w podstawie programowej na ocenę bardzo dobrą i celującą,
- nie popełnia błędów pisemnych,
- rozumie wydawane przez nauczyciela komunikaty i polecenia,
- bierze udział w konkursach przedmiotowych, w których wykazuje się swoją wiedzą oraz godnie reprezentuje swoją szkołę,
- pisze prace oraz dłuższe formy wypowiedzi na oceny celujące i bardzo dobre,
- swobodnie czyta i rozumie teksty niemieckojęzyczne dotyczące tematów omawianych na lekcjach,
- opanował słownictwo oraz gramatykę wprowadzane w danej klasie, swobodnie posługuje się nimi w sytuacjach językowych,
- wykonuje zadania nadobowiązkowe na oceny celujące i bardzo dobre,
- jest aktywny na zajęciach i wykazuje duże zainteresowanie przedmiotem,
- jest przygotowany do lekcji.

Ocenę bardzo dobrą otrzymuje uczeń, który:

- opanował materiał zawarty w podstawie programowej na ocenę bardzo dobrą i dobrą,
- popełnia mało błędów pisemnych,
- rozumie wydawane przez nauczyciela komunikaty i polecenia,
- swobodnie czyta i rozumie teksty niemieckojęzyczne dotyczące tematów omawianych na lekcjach,
- pisze prace oraz dłuższe formy wypowiedzi na oceny bardzo dobrą i dobrą,
- opanował słownictwo oraz gramatykę wprowadzane w danej klasie, swobodnie posługuje się nimi w sytuacjach językowych,
- jest aktywny na zajęciach i wykazuje duże zainteresowanie przedmiotem,
- jest przygotowany do lekcji.

Ocenę dobrą otrzymuje uczeń, który:

- nie opanował w pełni materiału zawartego w podstawie programowej,
- dość swobodnie czyta i rozumie teksty niemieckojęzyczne dotyczące tematów, omawianych na lekcjach, potrafi przetłumaczyć je przy pomocy nauczyciela,
- pisze prace oraz dłuższe formy wypowiedzi na oceny dobrą i dostateczną,
- jest aktywny na zajęciach,
- opanował słownictwo oraz gramatykę wprowadzane w danej klasie, posługuje się nimi w sytuacjach językowych z nielicznymi błędami nie zakłócającymi komunikacji,
- trudniejsze zadania pisemne wykonuje przy pomocy nauczyciela,
- czasami nie jest aktywny na lekcji.

Ocenę dostateczną otrzymuje uczeń, który:

- nie opanował całego słownictwa i gramatyki wprowadzanych w danej klasie, posługuje się nimi z błędami,
- czyta teksty w sposób zrozumiały dla słuchającego,
- pisze prace oraz dłuższe formy wypowiedzi na ocenę dostateczną,
- nie wykazuje aktywności na lekcjach,
- popełnia istotne błędy w mówieniu,
- ćwiczenia wykonuje przy pomocy nauczyciela,
- słabo opanował słownictwo oraz gramatykę wprowadzoną w danej klasie, posługuje się nimi w sytuacjach językowych z błędami.

Ocenę dopuszczającą otrzymuje uczeń, który:

- w minimalnym stopniu opanował materiał zawarty w podstawie programowej,
- bardzo słabo opanował słownictwo oraz gramatykę wprowadzoną w danej klasie, posługuje się nimi w sytuacjach językowych z dużymi błędami,
- czyta tekst z dużą ilością błędów,
- pisze prace oraz dłuższe formy wypowiedzi na oceny dopuszczające i niedostateczne,
- mówi i pisze z licznymi błędami,

- ćwiczenia gramatyczne jest w stanie wykonać tylko z pomocą nauczyciela,
- często jest nieprzygotowany do zajęć.

Ocenę niedostateczną otrzymuje uczeń, który mimo pomocy ze strony nauczyciela:

- nie opanował treści zawartych w podstawie programowej,
- nie czyta w stopniu dopuszczającym zrozumienie tekstu,
- mówi i pisze z licznymi błędami uniemożliwiającymi zrozumienie tekstu,
- nie potrafi wykonać ćwiczenia z pomocą nauczyciela,
- nie opanował słownictwa niezbędnego do najprostszej komunikacji,
- wykazuje bardzo niską frekwencję,
- nieprzygotowany oraz nieaktywny na zajęciach,
- ma lekceważący stosunek do przedmiotu.

Opracowane kryteria oceniania są jedynie propozycją, którą można, a nawet należy dostosować do poziomu nauczanej grupy.

8. Przewidywane osiągnięcia uczniów po zakończeniu nauki języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej w klasach IV - VI szkoły podstawowej

Niniejszy program nauczania zakłada, że uczeń kończący klasę szóstą szkoły podstawowej będzie wyposażony w wiedzę i umiejętności przewidziane w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla języka mniejszości narodowej i etnicznej.

➤ **W zakresie świadomości własnego dziedzictwa narodowego uczeń:**

- zna i rozumie wybrane niemieckojęzyczne utwory literackie i inne teksty kultury, bohaterów, wydarzenia, symbole, legendy oraz wyszukuje na ten temat informacje w Internecie,
- zna podstawowe fakty z życia mniejszości narodowej niemieckiej w Polsce.

➤ **W zakresie kształcenia językowego uczeń:**

- potrafi budować zdania pojedyncze i zdanie złożone,
- wskazuje główne cechy języka niemieckiego mówionego i języka pisanego, języka oficjalnego i nieoficjalnego,
- zna podstawowe związki frazeologiczne;
- dostosowuje sposób wyrażania się do zamierzonego celu wypowiedzi;
- rozpoznaje synonimy, antonimy oraz dostrzega różnice między wyrazami,
- identyfikuje nadawcę i odbiorcę wypowiedzi;
- rozumie znaczenie niewerbalnych środków komunikacji takich jak: gest, mimika, postawa ciała;
- używa stylu stosownego do sytuacji komunikacyjnej oraz stosuje zasady etykiety językowej,
- opisuje bohaterów tekstu i uczucia;
- określa temat i główną myśl tekstu;
- różnicuje prawdę lub fałsz;

- rozpoznaje gatunki publicystyczne prasowe, radiowe i telewizyjne: artykuł, wywiad, recenzję,
- poprawnie stosuje zasady ortografii i interpunkcji.

➤ **W zakresie kształcenia literackiego i kulturowego uczeń:**

- analizuje i interpretuje teksty literackie,
- określa problematykę utworu; rozpoznaje gatunek,
- rozpoznaje w tekście literackim: epitet, porównanie, metaforę i określa ich funkcje;
- korzysta z informacji zawartych w encyklopediach i słownikach oraz w Internecie
- rozumie, czym jest adaptacja dzieła np. filmowa, sceniczna, radiowa;
- wskazuje różnice między tekstem literackim a jego adaptacją;
- rozumie specyfikę różnych tekstów kultury: teatr, film, muzyka, sztuki plastyczne.

➤ **Tworzenie wypowiedzi ustnej i pisemnej. Uczeń:**

- przedstawia propozycję interpretacji wybranego tekstu kultury;
- tworzy plan wypowiedzi własnej;
- streszcza linearnie wypowiedź narracyjną;
- operuje słownictwem z kręgów tematycznych: życie codzienne, szkoła, dom;
- poprawnie akcentuje wyrazy i stosuje poprawną intonację w zdaniu;
- świadomie wykorzystuje wykrzyknik jako część mowy, w tym w celu wyrażenia emocji;
- interpretuje na głos wybrane utwory literackie (w całości lub w części).
- dostrzega i uwzględnia relacje między częściami składowymi wypowiedzi (tytuł, wstęp, rozwinięcie, zakończenie);
- stosuje związki frazeologiczne ze zrozumieniem ich znaczeń;
- tworzy wypowiedzi stosując narrację pierwszo- i trzecioosobową;
- tworzy spójną pod względem logicznym i składniowym wypowiedź na zadany temat;
- tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie, opis, charakterystyka postaci literackiej lub rzeczywistej;
- opisuje własne odczucia, które budzi utwór.

9. Ewaluacja programu nauczania

Nauczyciel prowadzący zajęcia z języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej powinien na bieżąco w trakcie etapu edukacyjnego dokonywać ewaluacji formatywnej osiągnięć swoich uczniów. Z uwagi na fakt, iż niniejszy program nauczania jest dokumentem otwartym, nie narzuca nauczycielowi konkretnych treści, materiałów edukacyjnych i poziomu językowego, powinien on regularnie dokonywać refleksji dotyczącej osiągniętych celów swoich uczniów. Jeżeli cele programowe nie zostały zrealizowane należy dokonać weryfikacji swoich metod i form nauczania i natychmiast podjąć działania naprawcze. Uczniowie nie osiągający pozytywnych wyników nauczania nie tylko nie będą zmotywowani do dalszej nauki, ale mogą całkowicie zrezygnować z przedmiotu jakim jest język mniejszości narodowej w szkole.

Skuteczny nauczyciel ocenia swojego ucznia prorozwojowo tzn. wyjaśnia mu co zrobił poprawnie a co i w jaki sposób powinien jeszcze poprawić. Wzmacniając motywację ucznia zwiększamy jego zaangażowanie na zajęciach. Bardzo ważny jest odpowiedni dobór

narzędzi badających osiągnięcia uczniów (patrz: pkt. 7), gdyż jest on jednym z czynników mających wpływ na motywację uczniów do nauki języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej.

Bibliografia:

Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie. Warszawa 2003, Wydawnictwa Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli.

P. Bryant :Psychologia rozwojowa, Zys i S-ka, Poznań 1997

G. King :Umiejętności terapeutyczne nauczyciela, GWP, Gdańsk 2003

H. Komorowska: Metodyka nauczania języków obcych. Wydawnictwo Fraszka Edukacyjna, 2001.

H. Komorowska: Skuteczna nauka języka niemieckiego, CODN, Warszawa 2009

K. Kurzewski: Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela. Warszawa: PWN 1991

B. Niemierko: Między oceną szkolną a dydaktyką. Warszawa: WSiP 1991

Cz. Plewka, E Radecki: Niekonwencjonalne metody nauczania – uczenia się. Szczecin: WCKZ 1992